

ПАРТИЗАНСЬКИЙ ГЕНЕРАЛ (ОЛЕКСІЙ ФЕДОРОВИЧ ФЕДОРОВ 1901 – 1989)

Він належав до популярних і легендарних постатей ще за життя. Незвичною була його поява на білий світ. Мати народила хлопчика 30 березня 1901 р. у Дніпропетровську і залишила сина на сходинах дитячого притулку. Тут він виховувався, поки малятка не забрав до себе лоцман Максим Костиря із приміського села Лоцманська Кам'янка. Коли хлопчик підріс, батько віддав його у чотирирічну школу. Він вчився, поки були кошти у лоцмана. А потім довелося йти у найми.

Так, обізнаний читач зрозумів, що мова йде про Олексія Федоровича Федорова, колишнього першого секретаря Чернігівського обкому компартії, командира Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання, двічі Героя Радянського Союзу.

Біографи Федорова стверджують, що він брав активну участь у громадянській війні рядовим кіннотником, командував взводом, правда, не дуже довго. Сам же Олексій Федорович про цей період свого життя згадував, що його *"більш за все приваблював матеріальний бік: одежа, взуття, гарні харчі"*. Служив у кавалерійському та залізничному полках. Але кадровим командиром не став. До 1924 р. боровся з бандитами. На тому його військова кар'єра обірвалась.

У 1927 р. Федоров став комуністом. Доля закинула його до Чернігова. Тут 1932 р. закінчив залізничний технікум. За спеціальністю не працював. На нього звернули увагу як на потенційного партійного керівника. Партійна робота подобалась Федорову, і він ревно їй служив. А у вересні 1938 р. Олексія Федоровича обрали першим секретарем Чернігівського обкому Компартії України. Він обіймав цю посаду до початку Великої Вітчизняної війни. Під його керівництвом трудящі області виконували настанови XVIII з'їзду ВКП(б) по реалізації планів третьої п'ятирічки на 1938–1942 роки.

На Чернігівщині передбачалося будівництво нових підприємств, реконструкція діючих на базі впровадження нової техніки, значний розвиток місцевої промисловості, зокрема, виробництво цегли, черепиці тощо. Передбачалось також збільшення виробництва зерна і технічних культур, ріст поголів'я худоби та підвищення продуктивності тваринництва.

На підприємствах розгорнувся стахановський рух. Кращими вважались Прилуцька панчішна фабрика, Чернігівська фабрика музичних інструментів, чернігівські залізничники і річковики. Валова продукція промисловості за 1939 рік зросла на 11,3 відсотка.

У травні 1939 р. ЦК ВКП(б) і Раднарком СРСР ухвалили постанову "Про заходи по охороні громадських земель від розбазарювання". Згідно з цим партійним документом Федоров, як перший секретар обкому, вимагав від відповідних органів перевірити землекористування в колгоспах. По області було виявлено та повернено колгоспам 23,4 тис. га колгоспної землі, яка незаконно перебувала в користуванні окремих колгоспників та різних організацій.

Остання передвоєнна п'ята партконференція, яка відбулася 8–10 березня 1940 р., підбила підсумки першого року боротьби за виконання рішень XVIII з'їзду ВКП(б): 95,1 відсотка селянських дворів були об'єднані в колгоспи, на 220 великих державних і 265 кооперативних підприємствах працювало 32,2 тисячі робітників.

На конференції першим секретарем знову обрано Олексія Федоровича Федорова. На цій посаді він зустрів 22 червня 1941 року.

У липні 1941 р. ЦК КП(б)України призначив його першим секретарем Чернігівського підпільного обкому партії, начальником обласного штабу партизанського руху. Другим секретарем і заступником Федорова став Микола Попудренко. Під керівництвом обкому мали діяти 18 підпільних райкомів, 65 підпільних партійних і комсомольських організацій.

*Уславлені партизанські командири
О. Ф. Федоров і С. А. Ковпак*

Командир Чернігівського партизанського з'єднання О.Ф. Федоров з жителями с.Тельчі Орловської області. 1943 р.

У серпні сорок першого, коли фашистські загарбники вдерлися на Чернігівщину, обком партії виїхав у село Лукашівку Чернігівського району. Звідси останніх двадцять шість партизанів на чолі з Попудренком виїхали у село Гуліно Корюківського району, де вже перебував обласний партизанський загін. А Федоров разом з В.Л. Капрановим, М.О. Петриком та І.Д. Компанцем вирушили в інспекційне відрядження в південні райони області – Прилуцький, Яблунівський, Варвинський, Срібнянський. Мета інспекції – простежити за евакуацією матеріальних цінностей та організацією підпілля. Та оскільки гітлерівські війська оточили там значні військові підрозділи Червоної Армії, Федоров не зміг вчасно повернутися до своїх. Ось чому він загубив Капранова, Петрика і Компанця.

На початку осені 1941 року Микита Хрущов під час телефонної розмови з Михайлом Бурмистенком, членом Військової Ради Південно-Західного фронту, запитав, чи є в нього зв'язок з чернігівськими працівниками Федоровим і Костюченком з питань підготовки до боротьби в тилу ворога. Бурмистенко відповів, що з Костюченком і Петриком він щойно зустрівся, а Федоров виїхав у розташування 40-ї армії, щоб виконати його розпорядження: знайти на півночі у чернігівських лісах партизанські загони, що у паніці повтікали та опинилися в тилу Червоної Армії. Член Військової Ради Південно-Західного фронту сказав також Хрущову, що в тилу у ворога залишився секретар обкому партії Микола Попудренко, але без явок, вказі-

вок про місця закладання продовольства і листівок для партизанських загонів. Микита Сергійович запропонував винних покарати за погану організацію підготовки дій партизанів у Чернігівській області.

Хто знає, як було покарано тих винних. Достеменно невідомо, як оберталися вони в страшній круговерті фашистського засилля. Та й не будемо робити на них наголос. Не вони робили історію.

У вересні сорок першого партизани на чолі з Попудренком завдавали ворогові відчутних ударів. Третього жовтня Радінформбюро повідомило про дії чернігівських месників. Розвідка доповіла Миколі Микитовичу, що сліди Федорова з'явилися в Малодівицькому районі. На зустріч з ним за наказом Попудренка рушив командир роти Петро Маркович Працун. Проте результат виявився нульовим.

18 жовтня 1941 р. в загін прийшла група людей з Пирятина, але Федорова серед них не було. Він дістався партизанів 17 листопада 1941 року. Попудренко записав у "Щоденнику": *"Я не одразу його впізнав – неголений, у драному піджаку, в паршивих штаних навипуск, в подертих чоботях, вуса як у Тараса Бульби... Думаю, що життя буде більш повнокровним."*

Сподівання Попудренка здійснилися. Вже через місяць за ініціативи Федорова відновлено розпущену до того кінну групу. Загін став більш рухомим і маневроздатним. 4 січня 1942 р. партизанські розвідники привели

Нарада командного складу Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання. Зліва направо: О. Федоров, Г. Галицький, О. Михайлов, Я. Мілеко, М. Кудінов, М. Ніколенко, О. Лисенко, Ф. Кравченко, В. Дружинін

Першотравневий партизанський парад 1943 р.

до загону С.В. Григоренка – військового радиста. Пізніше він став командиром загону ім. Чапаєва і в лютому 1944 р. загинув. А тоді Григоренко зв'язав федорівців із Південно-Західним фронтом. Федоров передав Хрущову відомості про дії підпільного обкому партії і партизанського загону, який нарахував на той час 450 чоловік. На radoцax хором співали, а Попудренко і Федоров грали на гребінцях.

Олексію Федоровичу вдалося об'єднати всі загони, розташовані на півночі Чернігівщини, в обласний загін, налагодити друкування листівок і газети "Більшовик", встановити зв'язки з Климівським та Злинківським загонами Орловської області Росії. У березні 1942 р. спільними діями партизани зни-

щили гарнізон окупантів у селах Гута Студенецька та Іванівка.

18 травня 1942 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР за відвагу і мужність, виявлені в ході партизанської боротьби в тилу проти фашистських загарбників, О.Ф. Федорову присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Звичайно, це була приємна звістка для партизанів.

28 липня 1942 р. утворилось Чернігівське партизанське з'єднання на чолі з Федоровим, яке неодноразово вступало у кровопролитні бої з гітлерівськими військами. Налагодився постійний контакт з Українським штабом партизанського руху. 10 листопада 1942 р. Федоров і група поранених вилетіли літаком у радянський тил, на "Велику землю." А 13 листопада на засіданні ЦК КП(б)У Федоров вислухав оцінку діяльності Чернігівського підпільного обкому партії. За активні бойові дії в тилу ворога обласне партизанське з'єднання було нагороджено Червоним прапором ЦК КП(б)У і Раднаркомом УРСР.

У Москві Олексій Федоров також відвідує редакцію газети "Комсомольская правда". Знайомиться із журналісткою Лілією Кара-Стояною,

яка висвітлюватиме на сторінках "Комсомолки" бойові дії чернігівських партизанів. Вона залишила цікаві щоденникові записи, в яких вимальовується образ Олексія Федоровича без нашарувань.

*Герой Радянського Союзу командир Чернігівського партизанського з'єднання
О.Федоров і командир групи підричників Г.Балицький*

"Поїхала в "Москву", – записувала Кара-Стоянова 17 грудня 1942 р. – У номері суєта. Тепер я вірю – ми летимо. Прийшов командир [О.Ф.Федоров. – Л.С.], замовляє обід. Шампанське довго не несуть. Він таке сказав по телефону директору, що шампанське принесли через три хвилини, а мені хотілося вийти з номера і заплакати. Звичайно, я знаю, він не грубий, але... Шампанське піниться. Грубі руки підіймали бокали. Близько від мене партизани. Прийшов Всеволод Іванов. "Я написав про вас статтю для англійської газети, – говорить він командирю. – А днями буде в "Известиях" стаття." "Добре", – каже командир і менш за все думає про це. По його обличчю я бачу, що він спостерігає, як говорить Іванов, оцінює його (він дуже спостережливий і витончений, наш командир, але не любить

показувати цього). Ми йдемо униз, і командир говорить: "А хороша він людина, цей Іванов."

Ліля Кара-Стоянова разом з Федоровим їде на аеродром. Нарешті влітає. Журналістка спостерігає за командиром. Він зібраний. Сидить нерухомо. Мабуть, закреслив Москву і вже цілком вирішує лише питання, пов'язані із загонами. Коли наблизились до лінії фронту, літак обстріляли німці. Федоров виявив стриманість, і це вплинуло на пілота. Повернули на Москву не пошкодженими. Лише 29 грудня 1942 р. прилетіли до Лісограду. До самої загибелі Ліля Кара-Стоянова з великою шанобливістю ставилася до Олексія Федоровича.

З літа 1942 р. партизанське з'єднання переживало тяжкі моменти. Чернігівці, опинившись у ворожому оточенні, змушені були відійти у Клетнянські ліси на Брянщині. У березні 1943 р. кільце блокади вдалося розірвати. З'єднання розташувалося в Єлінських лісах.

Партизанське з'єднання під командуванням Олексія Федоровича знищувало ворога не лише на півночі Чернігівщини, а й на території Орловської і Гомельської областей.

11 березня 1943 р. за наказом начальника Українського штабу партизанського руху основні сили обласного з'єднання в кількості 1400 людей під орудою Федорова рушили в рейд на Правобережну Україну. З'єднання повинно було пройти територіями Чернігівської, Київської, Житомирської, Ровенської і Волинської областей. Головна мета рейду – підняти населення на боротьбу з німецько-фашистськими загарбниками, вивести з ладу найважливіші залізничні вузли.

Близько трьохсот людей під командуванням Миколи Попудренка залишалися на Чернігівщині.

О.Ф. Федоров, С.А. Ковпак, Т.А. Строкач на чолі колони партизанів на військовому параді в Києві. 1957 р.

Розлучаючись з ним, Федоров не передбачав, що бачиться з побратимом востаннє. Микола Микитович загинув у бою в ніч на 6 липня 1943 року. Посмертно удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

*Хлібом-сіллю зустрічають чернігівці свого
Почесного громадянина О.Ф. Федорова*

У ряді трофейних документів гітлерівці змушені визнати широку підтримку народом партизанів і провал неодноразових спроб покінчити з ними. Партизани постійно користувалися допомогою місцевих жителів. Цілі населені пункти стали надійною базою партизанів. Для цього створювалися озброєні групи самооборони, які контролювали значну територію. Цей чернігівський досвід Федоров переніс на місце дії Волинського партизанського з'єднання. Разом зі своїми соратниками розробив операцію "Ковельський вузол" і тим самим ще раз вписав яскраву сторінку в історію Великої Вітчизняної війни. "Ковельський вузол" – це знищення на лініях Ковельської залізниці ворожих ешелонів. Ще цю операцію називають битвою партизанських підричників на рейках ворога.

За успіхи в операції "Ковельський вузол" Олексій Федорович Федоров 4 січня 1944 р. вдруге удостоєний звання Героя Радянського Союзу. А

наприкінці березня Чернігівсько-Волинське партизанське з'єднання зустрілося з передовими частинами Червоної Армії.

О.Ф. Федоров з бойовими побратимами в с.Єліно Щорського району

Понад три тисячі партизанів влилися до лав діючої армії. Частина народних месників на чолі з своїми уславленими і досвідченими командирами була десантована в Польщу і Чехословаччину, де взяла участь у Словацькому повстанні. Федоров прощався з цими людьми, і в його очах вони бачили гіркоту розлуки. Адже серед десантників були й чернігівці, з якими він пережив і перемоги, і поразки. Під його керівництвом вони створювали на Волині нові підпільні організації і бойові групи. Олексій Федорович у хвилини прощання усвідомлював, що багато його земляків загинуть на чужій землі смертю героїв в ім'я вічного життя. Тому подумки бажав їм, як співався у пісні, *“если смерти – то мгновенной, если раны – небольшой.”*

А для Федорова, партизанського генерал-майора Орленка, війна закінчилася. Його викликали до ЦК КП(б)У і призначили на партійну роботу: секретар Херсонського, Ізмаїльського, Житомирського обкомів партії. Потім двадцять два роки очолював Міністерство соціального забезпечення України. Щедро допомагав чернігівським і волинським партизанам. До нього звертались як до батька.

За підтримки Олексія Федоровича в Чернігові збудовано і оснащено всім необхідним Будинок для ветеранів праці і війни. У нове багатопверхове сучасне помешкання переїхало обласне управління соціального забезпечення. Тут розмістилися і районні відділи, які і сьогодні до послуг громадян-пенсіонерів.

Останні десять років життя Федоров очолював Комісію в справах колишніх партизанів і підпільників при Верховній Раді УРСР. Партизанські спогади, документальні і художні твори письменників про партизанів і підпільників, перш ніж бути виданими, вивчалися в очолюваній Федоровим Комісії.

О.Ф. Федоров серед чернігівців в день святкування 30-ої річниці звільнення Чернігівщини від німецько-фашистських загарбників 21 вересня 1973 р.

Наприкінці засніженого і морозяного листопада 1983 р. авторці цих рядків пощастило зустрітися з Олексієм Федоровичем у неофіційній обстановці. Він погодився подивитись рукопис майбутньої книги про Чернігівське міське підпілля.

Попри свій вік (йому тоді було 82 роки), нежить з ангіною, він виглядав бадьорим та енергійним. Коротке модне пальто, шарф, що пасував до його сивого волосся, робили зовнішність Олексія Федоровича привабливою. Так було в його кабінеті при очолюваній ним Комісії. А в домашній обстановці –

сиділа втомлена роками і хвора людина. Він згадував партизанські роки. У його очах був сум і щось невловиме, чого не можна було спочатку визначити. Коли ж Олексій Федорович заговорив про талант і подвиг Попудренка, про власну совість, яка у нього, комуніста, чиста, незважаючи на окремі помилки, стало зрозуміло: в його очах застиг докір самому собі. Ось що засмучувало Федорова все життя.

Понад дві години ми говорили про минулу партизанську історію. Згадували тих, кого вже не повернути до життя. Олексій Федорович порадив деякі епізоди з рукопису вилучити, а деякі, навпаки, більш детально розгорнути. Похвалив за гарні діалоги. Пообіцяв написати вступ до книги. Проте з об'єктивних причин цього не сталося.

Річ у тім, що в Олексія Федоровича була невиліковна хвороба нирок. Вона висмоктувала всі сили вже далеко немолодої людини. Бували дні, коли не можна було поспілкуватися з ним по телефону.

В останні місяці життя він готував до друку документальну книгу "Іх було 186". Про тих, хто започатковував партизанське з'єднання в серпні сорок першого. Але видати не встиг.

У Комісії в справах колишніх партизанів і підпільників України завдяки Федорову накопичилось багато унікальних документів, пов'язаних з партизанською Чернігівщиною. Де зараз цей фонд і чи буде колись опублікований?

Олексій Федорович Федоров помер 9 вересня 1989 року. З його смертю відійшла в небуття ще одна доля людини, вихованої тоталітарним режимом. Щоб там не говорили, він залишиться у вітчизняній історії партизанським генералом, внесок якого в перемогу над гітлерівським фашизмом, як на нашу думку, переважає всі суперечності його натури. І про це не слід забувати. Як і про рішення сесії Чернігівської міської ради від 31 жовтня 1967 р., котрим двічі Герою Радянського Союзу Олексію Федоровичу Федорову присвоєно звання Почесного громадянина Чернігова.

Про нього нагадає дуб поблизу драмтеатру, висаджений ним у день, коли відбулася та історична сесія. І фотографія: Кирсанов, Федоров, Коротков – усміхнені і майже молоді.